

Jerzy Rajski

O zmianie przepisów postępowania w sprawach cywilnych

Palestra 6/5(53), 36-43

1962

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY RAJSKI

○ zmianie przepisów postępowania w sprawach cywilnych

Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o zmianie przepisów postępowania w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 10, poz. 46) dokonała bardzo istotnych zmian w systemie obowiązującego prawa postępowania cywilnego, zmian podyktowanych najbardziej pilnymi potrzebami życia społecznego i politycznego w naszym państwie. Najkrócej można powiedzieć, że poza kwestiami z dziedziny prawa postępowania cywilnego międzynarodowego¹ znowelizowano przede wszystkim przepisy o właściwości rzeczowej sądów powszechnych w sprawach cywilnych i o zastępstwie stron przez pełnomocników oraz dokonano szeregu usprawnień w sferze postępowania egzekucyjnego.

Rozszerzenie właściwości sądów powiatowych

Nowela stanowi kolejne, ważne ogniwo w łańcuchu aktów ustawodawczych zapoczątkowanych nowelizacją z 1950 r. Wskazują one na ogólną tendencję naszego prawodawcy do decentralizacji wymiaru sprawiedliwości i do jego dalszego zbliżenia do jak najszerszych mas ludności, tym samym więc do dalszego ułatwiania wszystkim obywatelom dostępu do drogi sądowej. Omawiana nowela jest zatem ważnym etapem na drodze do zrealizowania zasady jednolitego, tj. powszechnego sądu pierwszej instancji, zasady stanowiącej jedną z istotnych gwarancji równego wymiaru sprawiedliwości dla wszystkich obywateli².

Ustawa rozszerzyła zakres właściwości sądów powiatowych na sprawy majątkowe, w których wartość przedmiotu sporu nie przewyższa stu tysięcy złotych³, a jedną ze stron w procesie jest Skarb Państwa lub inny podmiot podlegający państwowemu arbitrażowi gospodarczemu.

¹ Tę część przepisów ustawy z 15.II.1962 r. omówiłem w osobnym artykule pt. „Nowe przepisy z zakresu prawa postępowania cywilnego międzynarodowego”, opublikowanym w poprzednim numerze „Palestry” (nr 3—4 z 1962 r.).

² Por. J. Jódłowski i W. Siedlecki: Postępowanie cywilne — część ogólna, Warszawa 1958, s. 222.

³ Według obowiązującego — do czasu wejścia w życie omawianej noweli — tekstu art. 11 k.p.c. granica ta wynosiła 30 tys. złotych (w r. 1950 — 7,5 tys. zł, a w 1956 r. — 15 tys. zł).

Praktycznie oznacza to przejście do kompetencji sądów powiatowych wielkiej liczby spraw o doniosłym znaczeniu społecznym i gospodarczym, co z kolei spowoduje, że około 90%^o spraw majątkowych rozpatrywanych będzie teraz wyłącznie przez te sądy. Omawiana zmiana ma zresztą także jeszcze i drugie istotne znaczenie. Dzięki bowiem wyjęciu spod zakresu kompetencji sądów wojewódzkich wymienionych wyżej spraw, obciążony zostanie poważnie Sąd Najwyższy, absorbowany dotychczas zbytnio obowiązkiem rozpatrywania spraw cywilnych w charakterze sądu II instancji. Stąd omawiana tendencja naszego ustawodawcy wiąże się równie ściśle z problemem umożliwienia Sądowi Najwyższemu prawidłowego wykonywania jego zasadniczej — w świetle przepisów Konstytucji PRL — funkcji, jaką jest sprawowanie nadzoru pozainstancyjnego nad orzecznictwem sądowym.

Ustawa wprowadziła poza tym do k.p.c. nowy przepis, a mianowicie art. 11¹, który przewiduje, że jeżeli przy rozpoznawaniu sprawy w sądzie powiatowym powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, to sąd ten może przekazać sprawę do rozpoznania sądowi wojewódzkiemu. Postanowienie sądu w tym przedmiocie wymaga uzasadnienia (§ 1). Jest to szczególnie ważny i — wydaje się — bardzo pożyteczny oraz celowy przepis ze względu na planowane zwiększenie liczby i rodzajów (kategorii) spraw rozpatrywanych przez sądy. Stanowi on w pewnym sensie odpowiednik przyznanego do tej pory tylko sądowi wojewódzkiemu uprawnienia co do możliwości przekazywania Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego powstałego przy rozpoznaniu rewizji a budzącego poważne wątpliwości. Jednakże między obu tymi uprawnieniami istnieją poważne różnice. Tak więc sąd wojewódzki, natrafiwszy na jakieś zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, może odroczyć¹ rozpoznanie sprawy i przekazać tylko to wyłącznie zagadnienie do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu, który z kolei władny jest przejąć sprawę do rozpoznania we własnym zakresie (art. 388 § 1 k.p.c.). Natomiast sąd powiatowy, stosownie do § 1 art. 11¹ k.p.c., może w podobnej sytuacji tylko przekazać sprawę do rozpoznania sądowi wojewódzkiemu. Rozwiązanie takie otwiera możliwość rozpatrywania w II instancji przez Sąd Najwyższy bardziej skomplikowanych pod względem prawnym spraw, dla których właściwy byłby zasadniczo sąd powiatowy jako I instancja.

Zgodnie z treścią § 2 omawianego art. 11¹ sąd wojewódzki może przed pierwszą rozprawą odmówić przyjęcia sprawy pod swe rozpoznanie, jeżeli uzna, że poważne wątpliwości nie zachodzą. Ta decyzja sądu wojewódzkiego zapada na posiedzeniu niejawnym w składzie trzech sędziów i wymaga uzasadnienia. Aby zaś zapobiec odbijaniu sprawy jak piłki od sądu do sądu, ustawa wyraźnie przewiduje, że „ponowne przekazanie tej samej sprawy przez sąd powiatowy nie jest dopuszczalne”. Wynika z powyższego, że w razie odmowy przez sąd wojewódzki przyjęcia sprawy pod swe rozpoznanie sąd powiatowy nie może przekazać jej ponownie, chociażby przy powtórnym jej rozpoznaniu zrodziły się inne zagadnienia prawne budzące poważne wątpliwości.

Zastępstwo stron przez pełnomocników

Nowela rozszerzyła krąg osób, które mogą występować w charakterze pełnomocników procesowych. Zgodnie z nowym brzmieniem zdania drugiego, które łącznie z pierwszym oznaczone zostało jako § 1 art. 79 k.p.c., pełnomocnikiem organu państwowego, jednostki gospodarki uspołecznionej lub organizacji społecznej może być — poza ich pracownikiem lub wyznaczonym przez organ nadrzędny pracownikiem tego organu — także wyznaczony przez ten organ pracownik innej podległej mu jednostki. Zgodnie z treścią nowego § 2 tegoż art. 79 (uzupełnione zdanie trzecie dawnego brzmienia tego przepisu) przedstawiciel związku zawodowego, którego uczestnik sprawy jest członkiem, może być pełnomocnikiem pracownika nie tylko w sprawach ze stosunku pracy, lecz także w sprawach o wynagrodzenie szkody wynikłej z wypadku w zatrudnieniu.

Najistotniejsze jednak zmiany w dotychczasowych przepisach k.p.c. o zastępstwie stron zawarte zostały w nowo wprowadzonym do art. 79 k.p.c. trzecim paragrafie. Stanowi on, że w sprawach o roszczenia alimentacyjne pełnomocnikiem strony uprawnionej do alimentacji może być również przedstawiciel właściwego do spraw opieki społecznej organu prezydium rady narodowej oraz organizacji społecznej mającej na celu udzielanie pomocy rodzinie. Wykaz tych organizacji społecznych ma określić Minister Sprawiedliwości.

Zmiany przepisów z zakresu postępowania egzekucyjnego i zabezpieczającego

Zmiany przeprowadzone zostały w zakresie uwzględniającym wielokrotnie wysuwane postulaty lepszej ochrony własności społecznej oraz skuteczniejszej ochrony praw alimentacyjnych.

I tak, znowelizowany art. 517 § 2 k.p.c. wkłada na komorników obowiązek prowadzenia z urzędu stosownych dochodzeń w celu ustalenia zarobków i stanu majątkowego dłużnika w sprawach o egzekucję środków alimentacyjnych oraz należności Skarbu Państwa lub innego podmiotu podlegającego państwowemu arbitrażowi gospodarczemu albo rolniczej spółdzielni produkcyjnej. W sprawach o egzekucję środków alimentacyjnych dochodzenie to powinno zmierzać także do ustalenia miejsca zamieszkania dłużnika. Włożenie na komornika powyższych obowiązków połączone jest z rozszerzeniem obowiązku prowadzenia uzupełniających dochodzeń przez organy MO oraz z określeniem organów rad narodowych, na których również ciążyć będzie taki obowiązek. Zgodnie z nowym brzmieniem § 3 powyższego przepisu, jeżeli w tego rodzaju sprawach zastosowane przez komornika środki okażą się bezskuteczne, organy milicji obywatelskiej przeprowadzą na wniosek komornika odpowiednie dochodzenie w celu ustalenia miejsca pracy dłużnika, a w sprawach o egzekucję środków alimentacyjnych — także w celu ustalenia miejsca zamieszkania dłużnika. W sprawach o egzekucję środków alimentacyjnych właściwe do spraw opieki społecznej organy prezydiów rad narodowych przeprowadzą na wniosek

komornika dochodzenie w celu ustalenia majątku i dochodów dłużnika. Szczegółowe przepisy o współdziałanie organów MO z komornikiem ustalić ma instrukcja wydana przez Ministra Sprawiedliwości i Ministra Spraw Wewnętrznych.

Szczególne ważne postanowienie zawiera nowo wprowadzony art. 517¹. W myśl tego przepisu za nieuzasadnioną odmowę udzielenia komornikowi wyjaśnień lub informacji omówionego wyżej charakteru albo za udzielenie informacji lub wyjaśnień świadomie fałszywych osoba odpowiedzialna może być na wniosek wierzyciela lub z urzędu ukarana przez komornika grzywną do tysiąca złotych. Jeżeli żądanie udzielenia wyjaśnień lub informacji skierowane były do osoby prawnej lub innej jednostki organizacyjnej, ukaraniu grzywną podlega jej pracownik odpowiedzialny za udzielenie wyjaśnień lub informacji, a gdyby ustalenie takiego pracownika było utrudnione, ukaraniu podlega jej kierownik.

Tak więc omawiana nowelizacja, uwzględniając głosy opinii publicznej, które bardzo kategorycznie domagały się skutecznego zagwarantowania ściągania roszczeń alimentacyjnych, i wyposażając komornika w prawo nałożenia grzywny w wyżej opisanych sytuacjach bez potrzeby uciekania się do decyzji sądu, stanowi należytą odpowiedź ustawodawcy na pilne potrzeby społeczne. Wiele bowiem osób lekceważyło dotychczas prawomocne orzeczenia sądowe i odmawiało płacenia alimentów czy innych zobowiązań w stosunku do swych rodzin lub na rzecz Skarbu Państwa (na koniec 1960 r. w kancelariach komorników w całym kraju było przeszło 92 tys. spraw o egzekucję alimentów, a w 1961 r. liczba ta wzrosła do prawie 100 tys.; należy wziąć pod uwagę fakt, że w roku ubiegłym sądy rozpatrzyły ok. 33 tys. spraw alimentacyjnych, tj. o tysiąc więcej aniżeli w r. 1960).

Zgodnie z § 3 omawianego przepisu art. 517 wypis postanowienia o ukaraniu grzywną komornik powinien doręczyć nie tylko osobie ukaranej i stronom, lecz także prokuratorowi. W ten sposób ustawa zapewnia nadzór nad prawidłowym stosowaniem przysługujących komornikowi uprawnień do nakładania kar grzywny. Ukazanie to w myśl § 5 tegoż art. 517 nie zwalnia jednak osób ukaranych grzywną od odpowiedzialności karnej lub za niedopełnienie obowiązków służbowych (zawiadomienie prokuratora umożliwi mu zatem w wypadkach rażących wszczęcie przeciwko osobom winnym postępowania karnego). Prawomocne postanowienie komornika o ukaraniu grzywną podlega wykonaniu w drodze egzekucji sądowej bez zaopatrywania go klauzulą wykonalności.

Jednakże na postanowienie to przysługuje skarga do sądu; sąd rozstrzyga po przeprowadzeniu rozprawy, na którą wzywa się strony oraz osobę ukaraną. O rozprawie sąd powinien zawiadomić również prokuratora (nowy § 3 dodany do art. 519 k.p.c.).

Nadanie nowego brzmienia art. 657 k.p.c. ma na celu przeciwdziałać skutkom, jakie powoduje zmiana przez dłużnika stosunku pracy lub zlecenia w tych wypadkach, gdy egzekucja została skierowana do należności z tych stosunków wynikających. W myśl § 1 tego przepisu

zajęcie należności ze stosunku pracy lub zlecenia obowiązuje nadal, chociażby po zajęciu zawiązано z dłużnikiem nowy stosunek pracy lub zlecenia albo choćby zakład pracy przeszedł na inną osobę, jeżeli tylko wiedziała ona o powyższym zajęciu. Natomiast w razie rozwiązania stosunku pracy z dłużnikiem, dotychczasowy zakład pracy uczyni wzmiankę o zajęciu należności w wydanym dłużnikowi świadectwie pracy i jeżeli nowy zakład pracy dłużnika jest mu znany, prześle temu zakładowi zawiadomienie komornika oraz powiadomi o tym komornika i dłużnika egzekwowanego. Wzmianka na świadectwie pracy powinna zawierać oznaczenie komornika, który zajął należność, oraz numer sprawy egzekucyjnej. Przesłanie zawiadomienia komornika ma skutki prawne zajęcia należności dłużnika w nowym zakładzie pracy od chwili dojścia tego zawiadomienia do nowego zakładu pracy (§ 2 zdanie ostatnie).

Nowy zakład pracy, któremu pracownik przedstawi świadectwo pracy ze wzmianką o zajęciu należności, powinien zawiadomić o zatrudnieniu pracownika zakład pracy, który wydał świadectwo, oraz wskazanego we wzmiance komornika. Jeżeli nowy zakład pracy, któremu pracownik nie okazał świadectwa pracy, dowie się, iż był on uprzednio zatrudniony w innym zakładzie pracy, obowiązany jest zawiadomić dotychczasowy zakład pracy pracownika o jego zatrudnieniu, chyba że pracownik przedstawi zaświadczenie z dotychczasowego zakładu pracy stwierdzające, że należności jego w tym zakładzie nie były zajęte (§ 3).

Kierownik zakładu pracy, który nie wykona bezzwłocznie obowiązków przewidzianych w powyższych postanowieniach art. 657 k.p.c., może być — niezależnie od odpowiedzialności za wyrządzoną przez to wierzycielowi szkodę — ukarany przez komornika grzywną do dwóch tysięcy złotych stosownie do zasad przewidzianych w wyżej omówionym art. 517¹ k.p.c. Przepis art. 657 k.p.c. stanowi niewątpliwie o odstępstwo od zasady nieumieszczania na świadectwach pracy wzmianek mogących utrudnić ponowne zatrudnienie. Wydaje się jednak, że wyjątek ten podyktowany był szczególnie ważnymi potrzebami w dziedzinie egzekwowania należności alimentacyjnych. Stąd też jego wprowadzenie do przepisów k.p.c. należy traktować jako zło konieczne, uzasadnione szczególnie trudną i społecznie niezmiernie uciążliwą sytuacją, jaka powstała przy realizowaniu zasądzonych prawomocnymi orzeczeniami roszczeń alimentacyjnych.

Konsekwencją przyznania komornikowi prawa karania grzywną w trybie i w okolicznościach przewidzianych w art. 517¹ k.p.c. jest także znowelizowanie tekstu art. 643 k.p.c. Według obowiązującego obecnie brzmienia dłużnik zajętej wierzytelności lub innego prawa majątkowego, który uiszcza dłużnikowi egzekwowanemu zajęte sumy lub świadczenia albo który na wezwanie komornika nie złoży należytego oświadczenia lub w inny sposób naruszy obowiązki wynikające z zajęcia, niezależnie od odpowiedzialności za wyrządzoną przez to wierzycielowi szkodę, może być ukarany przez komornika grzywną do dwóch tysięcy złotych według zasad przewidzianych w art. 517¹ k.p.c.

Ustawa wprowadziła nadto szereg mniej istotnych zmian w kilku innych przepisach tej części k.p.c., mianowicie w art. 610, 692, 811 i 816 k.p.c.

Zmiany w art. 610 § 1 i 692 k.p.c. zmierzają do uproszczenia postępowania przy przeprowadzaniu egzekucji z ruchomości i nieruchomości przez podwyższenie dolnej granicy wartości rzeczy, przy których sprzedaży wymagane jest ogłoszenie o licytacji. I tak zgodnie z nowym brzmieniem art. 610 § 1 k.p.c. komornik obowiązany jest zamieścić jednorazowe obwieszczenie o licytacji w dzienniku poczytnym w danej miejscowości tylko wtedy, gdy wartość ruchomości, które mają być sprzedane, oznaczona została na sumę wyższą niż piętnaście tysięcy złotych (do tej pory: 6 tys. zł). W świetle zaś nowej treści art. 692 k.p.c., o licytacji nieruchomości oszacowanej nie wyżej niż na pięćdziesiąt tysięcy złotych ogłasza się w dzienniku tylko na wniosek wierzyciela lub dłużnika.

Zmiany dokonane w art. 811 § 1 i 816 § 1 mają na celu pełne uprzywilejowanie należności za pracę, należności alimentacyjnych, kosztów ostatniej choroby i pogrzebów oraz należności, co do których stosuje się przepisy o zobowiązaniach podatkowych przy podziale sumy uzyskanej z egzekucji.

Inne zmiany

Ustawa dokonała poza tym wielu innych jeszcze drobnych zmian w samym k.p.c., a w związku z nimi — także w ustawach szczególnych, mianowicie w przepisach o kosztach sądowych w sprawach cywilnych i w prawie o aktach stanu cywilnego.

Tak więc w k.p.c. dokonano zmiany treści art. 431. Celem tej zmiany było przyznanie sądowi w sprawach o unieważnienie małżeństwa lub o rozwód uprawnienia do wydania także z urzędu postanowienia o obowiązku przyczyniania się przez małżonków do zaspokojenia potrzeb rodziny w czasie trwania procesu oraz o sposobie roztoczenia pieczy nad wspólnymi dziećmi. Jednocześnie ustawodawca usankcjonował w tym przepisie dotychczasową praktykę sądową co do wydawania na podstawie tegoż przepisu postanowień (ale już wyłącznie na żądanie jednego z małżonków) o zakresie i sposobie korzystania przez małżonków ze wspólnego mieszkania w okresie trwania procesu. Zmieniony tekst art. 431 k.p.c. ma więc obecnie brzmienie następujące:

„Art. 431 § 1. W sprawach o unieważnienie małżeństwa lub o rozwód sąd na żądanie jednego z małżonków lub z urzędu orzeka postanowieniem o obowiązku małżonków przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb rodziny przez czas trwania procesu oraz o sposobie roztoczenia w tym czasie pieczy nad wspólnymi dziećmi, a na żądanie jednego z małżonków także o zakresie i sposobie korzystania przez małżonków ze wspólnego mieszkania w czasie trwania procesu oraz wydaniu małżonkowi, który opuszcza mieszkanie, potrzebnych mu przedmiotów.

§ 2. Postanowienie to sąd wydaje po przeprowadzeniu rozprawy”.

Zmiany dokonane w ustawie z 30 grudnia 1950 r., zawierającej przepisy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 1961 r. Nr 10, poz. 57), mają na celu: 1) uzupełnienie przepisów przez wskazanie sposobu określenia wpisu od wniosku o uznanie orzeczenia sądu

zagranicznego (art. 29¹), 2) uproszczenie obliczenia kosztów sądowych (art. 30) i 3) usunięcie pewnych wątpliwości występujących w praktyce sądowej przy wymierzaniu opłat (art. 76 ust. 1).

ad 1) Nowela dodała do wspomnianej ustawy nowy art. 29¹, zgodnie z którym wpis od wniosku o uznanie orzeczenia sądu zagranicznego⁴ określa się w wysokości od 50 zł do 500 zł.

ad 2) Zgodnie z dodanym nowym ust. 1 art. 30 (dotychczasową treść tego przepisu oznaczono jako ust. 2) każde rozpoczęte 100 zł wartości przedmiotu sprawy liczy się za pełne.

ad 3) W art. 76 ust. 1 pkt 6 otrzymał brzmienie, z którego wynika, że wpis stały w kwocie 100 zł pobiera się od wniosku o połączenie nieruchomości w jednej księdze, niezależnie od liczby łączonych nieruchomości. Poza tym dodano do tego artykułu pkt 7 stwierdzający, że wpis w tej samej wysokości pobiera się od wniosku o wydzielenie do nowej księgi pewnej części nieruchomości, budynku stanowiącego odrębną nieruchomość lub lokalu stanowiącego przedmiot odrębnej własności.

Wreszcie ostatnia ze zmian dokonanych omawianą ustawą dotyczy art. 63 ust. 2 prawa o aktach stanu cywilnego. Zgodnie z nowym brzmieniem tego przepisu wpisanie wzmianki dodatkowej lub dokonanie przypisku w akcie stanu cywilnego na podstawie orzeczenia sądu państwa obcego może nastąpić wówczas, gdy orzeczenie sądu państwa obcego zostanie uznane przez sąd wojewódzki, chyba że umowa międzynarodowa stanowi inaczej. W ten sposób treść powyższego przepisu została dopasowana do nowego uregulowania postępowania co do uznania zagranicznych orzeczeń sądowych⁴.

Przepisy przejściowe

Zgodnie z brzmieniem art. 5 ustawy weszła ona w życie po upływie 30 dni od daty jej ogłoszenia, tj. 23 marca br. Sprawy, które na tej podstawie przeszły do właściwości sądów powiatowych, a zostały wszczęte przed dniem wejścia w życie ustawy, podlegają aż do ich prawomocnego zakończenia rozpoznaniu według przepisów dotychczasowych. Jednakże sprawa, w której orzeczenie sądu wojewódzkiego kończące postępowanie w instancji zostanie w całości uchylone przez Sąd Najwyższy po dniu wejścia w życie powyższej ustawy, podlega dalszemu rozpoznaniu przez właściwy miejscowo sąd powiatowy.

Uwagi końcowe

Omówiona przez nas pokrótce nowelizacja niektórych przepisów k.p.c. dokonała najpilniejszych i najbardziej koniecznych zmian w przepisach naszego kodeksu postępowania cywilnego, zmian, które uwzględniały słuszne i z punktu widzenia społecznego niezwykle ważne postulaty

⁴ Postępowanie w sprawach o uznanie orzeczenia sądu zagranicznego omówiłem w cyt. wyżej artykule, „Palestra” nr 3—4 z 1962 r.

opinii społecznej. Zmienione przepisy znacznie lepiej służyć będą sprawie dalszej skutecznej ochrony mienia społecznego, a przez usprawnienie postępowania egzekucyjnego w sprawach alimentacyjnych przyczynią się w dużym stopniu do poprawy sytuacji dziecka opuszczonego przez jednego lub oboje rodziców. W tych warunkach, chociaż zmiany te zostały dokonane niejako w przededniu zakończenia prac nad nowym kodeksem postępowania cywilnego, należy je uznać za w pełni uzasadnione zarówno z prawnego, jak przede wszystkim społecznego punktu widzenia.